

**Є.О. Каташинський,
студ. III курсу, спеціальність «Право»
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова**

**Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики О.М. Миколенко**

УЧАСТЬ НАРОДУ У ЗДІЙСНЕННІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОСУДДЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Актуальність теми полягає у тому, що сьогодні судова система України не має розгалуженої системи участі народу у здійсненні кримінального судочинства, зокрема, в якості присяжних. Це пояснюється тим, що інститут присяжних є в певній мірі новелою у кримінальному процесуальному законодавстві. Враховуючи ті принципи та цілі, які ставили перед собою англосаксонські та англо-американські творці інституту присяжних, його можна назвати дієвим механізмом захисту прав особи. Однак, питання щодо відповідності цього інституту українським потребам все ще залишається відкритим.

Відповідно до ст. 124 Конституції України народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних. Проаналізувавши процесуальне законодавство України, слід зробити висновок, що лише Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК України) має чітко сформований порядок провадження у суді присяжних, закріплений у параграфі 2 Глави 30 КПК.

Порядок розгляду справи судом присяжних можна розділити на декілька етапів. Перший етап — обвинувачений, попередньо письмово проінформований прокурором про його право на розгляд його справи судом присяжних, може заявити відповідне клопотання. Другий етап — виклик присяжних у кількості семи осіб, що визначаються автоматизованою системою документообігу суду. Третій етап — відбір присяжних. Кожен учасник справи може заявити відвід присяжному, а також сам присяжний може зробити заяву про самовідвід. У разі недостатньої або більшої за норму кількості присяжних, їх відбір покладається на автоматизовану систему документообігу суду. Після відбору основних присяжних відбувається відбір двох запасних, які знаходяться у залі судового засідання протягом усього судового розгляду справи. Четвертий етап — приведення присяжного до присяги, що здійснюється головуючим суддею. П'ятий етап — наради і голосування присяжних. Під час наради у нарадчій кімнаті головуючий

проводить відкрите голосування та здійснює підрахунок голосів. Присяжні не можуть відмовитись голосувати, окрім випадків, передбачених законом. Кожен із присяжних має право письмово викласти окрему думку.

Однак, як відомо, батьківщиною інституту присяжних є не Україна. Цим і можна пояснити наявні відмінності української та закордонних моделей суду присяжних. Як зазначає американський науковець Ф. Грем, зароджуючись в Британії як захист від свавілля корони, інститут присяжних набув значного поширення в тодішній Америці в якості механізму, що допомагав населенню захистити себе від судового пригнічення метрополії [1]. Тобто, фактично інститут присяжних мав на меті захист прав людини, передусім, у судах, що розглядали кримінальні справи.

В свою чергу, українська модель суду присяжних є скоріше невдалою копією — намаганням впровадити англо-американський інститут у романо-германську правову систему. Про низький коефіцієнт корисної дії такого законодавчого кроку свідчить судова статистика Верховного Суду України. Починаючи з 2013 року, та закінчуючи 9 місяцями 2017 року в Україні було розглянуто лише 188 справ, що дорівнює приблизно 0,04% від загальної кількості справ із постановленням вироків.

У той же час, статистика розгляду судом присяжних цивільних справ є значно більшою. Так, наприклад, за 9 місяців 2017 року судом присяжних було розглянуто 5 747 цивільних справ окремого провадження в порядку ч. 4 ст. 293 ЦПК України [2]. Тобто, за відповідний період 2017 року цивільних справ із залученням суду присяжних було розглянуто майже в 240 разів більше, ніж кримінальних. Це свідчить про те, що українська модель суду присяжних не відповідає головній меті — захист прав людини в кримінальному судочинстві, так як судом присяжних розглядається мізерна кількість кримінальних справ.

Для порівняння, наведемо статистичні дані розгляду кримінальних справ за злочини судом та судом присяжних в окрузі Колумбія (США). З 2013 по 2016 роки судом присяжних в окрузі Колумбія було розглянуто 1106 кримінальних справ за злочини та винесено 381 виправдувальний вирок, що є 34,7% від загальної кількості справ. У той же час «класичними» судами було розглянуто 163 справи за злочини та винесено 42 виправдувальних вироків, що дорівнює 25,7% від загальної кількості розглянутих справ. Тобто, кількість справ, розглянутих судом присяжних, майже в 7 разів більше ніж кількість справ, розглянутих судом.

На жаль в українській судовій системі такі показники відсутні. На підставі власного аналізу судової практики ми дійшли висновку, що з 2013 року по березень 2018 року судами присяжних в Україні

було розглянуто 205 кримінальних справ та винесено 11 виправдувальних, що дорівнює 5,36% від загальної кількості розглянутих присяжними справ¹. Хоча навіть такий показник є значно вищим, а ніж показник винесення виправдувальних вироків судом, що дорівнює 1,1% [3]. Також, слід зазначити, що велика кількість цих вироків скасовується судами апеляційної інстанції, що або ухвалюють обвинувальний вирок, або повертають ці справи на повторний розгляд до судів першої інстанції.

Окрім цього, слід звернути увагу й на саму міру покарання. Проаналізувавши інформацію, наявну в Єдиному державному реєстрі судових рішень, можна констатувати, що з 2013 по березень 2018 року судом присяжних було обрано міру покарання у вигляді: 1) часткового виправдування² — 3 справи; 2) довічного позбавлення волі — 36 справ; 3) позбавлення волі на строк від 10 до 15 років — 136 справ; 4) позбавлення волі на строк від 5 до 9 років — 24 справ; 5) позбавлення волі на строк від 1 до 4 років — 6 справ³.

Такі дані свідчать про те, що українські присяжні у більшості випадків схильні обирати міру покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років. Також, враховуючи той факт, що існує невелика кількість виправдувальних вироків, винесених українським судом присяжних, та приймаючи до уваги те, що в інших країнах, насамперед США, зазначені показники є набагато вищими, можна дійти висновку про те, що українська модель суду присяжних не виправдовує себе як реальний механізм захисту прав людини. Тобто, фактично існуюча в Україні модель суду присяжних працює, однак аналітичні дані свідчать про її «обвинувальний» характер — низький відсоток виправдувальних вироків та високий показник обрання однієї з найбільш суворих мір покарання.

Ми переконані, що причини цієї ситуації криються у наступному. По-перше, існує законодавчо обмежений перелік справ, які можуть розглядатися судом присяжних. А, по-друге, існує можливість апе-

¹ Дані наведені на підставі відповідних щорічних статистичних доповідей Аторнеїв США. Детальніше див.:

2013 рік — <https://www.justice.gov/sites/default/files/usao/legacy/2014/09/22/13statrpt.pdf>;

2014 рік — <https://www.justice.gov/sites/default/files/usao/pages/attachments/2015/03/23/14statrpt.pdf> ;

2015 рік — <https://www.justice.gov/usao/file/831856/download> ;

2016 рік — <https://www.justice.gov/usao/page/file/988896/download>.

² Ці дані отримані на підставі власного аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень

³ Ці дані отримані на підставі власного аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень.

ляційного оскарження таких вироків. При цьому сторона обвинувачення вимушена це робити під страхом притягнення до дисциплінарної відповідальності відповідно до абз. 2 ст. 9 Постанови ВРУ «Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України».

Саме тому ми пропонуємо: 1) внести зміни до ч. 3 ст. 31 КПК України та викласти її в такій редакції: «Кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів середньої тяжкості здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого — судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд»; 2) внести зміни до абз. 2 ст. 9 Постанови Верховної Ради України «Про затвердження Дисциплінарного статуту прокуратури України» від 06.11.1991 та виключити з нього словосполучення «винесення виправдувального вироку».

Ми впевнені, що таким чином, по-перше, розшириться кількість справ, розгляд яких буде здійснюватися судом присяжних, а відповідно до цього збільшиться кількісний показник залучення до здійснення кримінального правосуддя звичайних громадян, та, по-друге, прокурори будуть звільнені від притягнення до дисциплінарної відповідальності за винесення судом виправдувального вироку. А, отже, буде досягнута головна мета інституту присяжних — ефективний захист прав людини в кримінальному судочинстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Graham F. American Juries [Електронний ресурс]. — Fred Graham // eJournal USA. — 2009. — Режим доступу: https://photos.state.gov/libraries/korea/49271/dwoa_122709/ewoa_0709.pdf. — Назва з екрану.
2. Статистичний збірник «Загальні показники стану здійснення судочинства в Україні у I півріччі та упродовж 9 місяців 2017 року» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158). — Назва з екрану.
3. Аналіз стану здійснення судочинства в 2016 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/F137F88C3D532965C22581D4003A6158). — Назва з екрану.